

ПРЕВОДАЧИ НА РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКИТЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СЪЧИНЕНИЯ НА ЛЕВ ТОЛСТОЙ И РУСКИТЕ ТОЛСТОЙСТИ В БЪЛГАРИЯ

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, 8010, Бургас, България, mater@abv.bg

TRANSLATORS OF LEO TOLSTOY'S AND RUSSIAN TOLSTOYISTS' RELIGIOUS, PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL WORK IN BULGARIA

Margarita Terzieva

Assen Zlatarov University, 8010, Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

ABSTRACT

The paper analyzes the contribution of Bulgarian Tolstoysts to the translation and reception of Leo Tolstoy's oeuvre in two aspects: religious and philosophical work, on the one hand, and pedagogical work, on the other. The close links between Bulgarian and Russian Tolstoysts have been highlighted.

Key words: Tolstoyism, Russian-Bulgarian links, translation

Лев Николаевич Толстой е най-популярният руски писател в България, а неговото художествено творчество е еталон за българските прозаисти. Влиянието му върху авторите от края на 19 и началото на XX век е предмет на редица научни изследвания. Доста изчерпателен е и анализът на преводната му рецепция в България. Но част от неговите произведения, където е даден израз на религиозно-философските му разбирания и на педагогическите му възгледи, свързани с теорията на свободното възпитание, остава встрани от проучванията, макар че в рамките на няколко десетилетия именно тези книги са били доминиращи като обект на превод и предпочитания както от страна на преводачите, така и от страна на читателската аудитория.

Предмет на настоящата статия са преведените в България книги, в които се описват основите на философското учение, получило названието „толстоизъм“ от името на неговия създател, неговите педагогически измерения, защитени чрез теорията за свободното възпитанието, както и техните преводачи – мотивите за избора им, личните им убеждения и съдби, които се оказват тясно преплетени с разпространението на идеите на толстоизма в България.

Таблица №1

Произведения на Лев Толстой, преведени в България през периода 1900-1940 от преводачи толстоисти

Година на издаване	Общ брой преведени книги	Преводи на толстоисти
1900	7	3
1901	4	1
1902	4	1
1903	9	6
1904	5	3
1905	3	1
1906	5	4
1907	11	11
1908	9	9
1909	9	8
1910	11	9
1911	10	4

Година на издаване	Общ брой преведени книги	Преводи на толстоисти
1912	5	5
1914	4	2
1915	2	1
1919	12	7
1920	11	10
1921	9	8
1922	3	2
1923	2	1
1924	14	12
1925	7	7
1926	3	3
1927	4	1
1928	36	23
1929	4	2
1932	1	1
1934	1	1
1935	1	1
1938	2	1

Без да се спираме на преводната рецепция на художествени произведения на Лев Толстой, ще акцентираме само на философско-религиозните и педагогически творби от този период, чиито преводи изцяло са дело на българските толстоисти и на хора, гравитиращи около тях.

Голяма част от българските почитатели и последователи на философските идеи на Толстой знаят руски език и четат произведенията му в оригинал. Това с особена сила важи за педагозите. Един от най-ревностните разпространители на толстоизма, загърбилият учителската професия в името на служенето на тази идея Стефан Андрейчин (1869-1961) превежда от руски и френски. Той е най-последователният преводач на книгите на Толстой и посвещава на тази дейност четвърт век от живота си: „Божеско и човешко” (1907), „За всички дни. Круг чтения” (1907 – заедно с Д. Жечков), „Човек без сърце” (1908), „За какво” (1909), „Карма. Това си ти” (1909), „Лъжлива наука” (1910), „Неизбежен преврат” (1910), „Освобождение” (1910), „Грешникът. Дяволът” (1911), „Разкази”(1911), „Едната заповед” (1920) и техните преиздания. Като дългогодишен редактор на толстоисткото списание „Възраждане“ той публикува писма на руския философ до българските му привърженици.

Рано починалите Христо Досев и Димитър Жечков се занимават с преводи на произведенията на Лев Толстой още от ученическа възраст. Първият е гост на писателя в Ясна поляна и получава от него статии, които се обнародват в българското толстоистко списание „Възраждане“, защото в Русия отпечатването им е възпрепятствано от цензурата. [3]

Георги Шопов (1880-1932) е първият българин, съден за отказ от военна служба. Той е издател и редактор на списанията „Лев Толстой“ и „Живот“, като последното става име и на неговото издателство. Георги Шопов превежда статиите на Толстой „Единственото средство“ (1902), „Що е религия и в какво се заключава нейната същност“ (1903), книгата „Царството Божие е във нас“(1904). Широко известна е личната му кореспонденция с руския писател.[1]

Историкът на толстоисткото движение в България Добри Юруков (1880-1971) е преводач на редица трудове на Лев Толстой, - „За живота“ (1907), „Кратко изложение на Евангелието“ (1908) – заедно с Хр. Досев, както и на сборника статии „По възпитанието”

(1907), който е направен съвместно с Ат. Георгиев. В редактираното от него списание „Факел“ са анализирани както художествените, така и нравствено-философските идеи на Лев Толстой. На него дължим и превода на книгата на Валентин Булгаков, озаглавена „Духоборци“ (С., 1933). В нея се разкрива историята на първия масов отказ от военна служба в царска Русия, както и преселението на духоборите в Канада с финансовата помощ на големия писател пацифист. Тази книга е включена в списъците на забранената литература, изготвени след 9 септември 1944 г.

Стоян Баиров (ок. 1880 - ?) сътрудничи с преводи на издателство „Живот“ на Г. Шопов. През 1922 г. основава собствено издателство и го нарича „Любов“. Занимава се с преводаческа и публицистична дейност. Издава листа-вестник „Ново общество“ (1922-1930), списван в толстоистки, вегетариански и есперантски дух. Мото на изданието е: „Човеците имат едно правителство, един закон, едно знание – Бог, т.е. любовта“. Известен е като преводач на книгата на Л. Толстой „Патриотизъм и правителство. Против войната (Cartago delenda est)“, издадена през 1919 г.

Негов брат е Нешо Баиров (1882 – ?), участник в първата толстоистка комуна в с. Долна баня редом със С. Ничев и Н. Илиев. Той пише стихове и проза, но също се занимава с преводаческа дейност. Издава през 1901 г. превода си на книгата на Л. Толстой „Днешното робство“ и го преиздава през 1921 г.

Учителят Иван Цанев (1888-1940), дългогодишен сътрудник на толстоисткото списание „Възраждане“, е популярен с преводите си от руски език на трудове на Лев Толстой и на най-известния фински толстоист Арвид Эрнефелд. Активен участник във вегетарианското и въздържателното движение, през последното десетилетие от живота си той влага сили и енергия в отпечатването в родния му град Русе списание „Наша струя“ (1934-1936), където е уредник и основен преводач. Тук Иван Цанев обнародва свои преводи от руски, чешки, полски, сръбски и словенски, които са на високо за времето ниво. Той е известен с превода си на една книга от Толстой и на труда на Е.Лозинский „Вегетарианство и възпитание“ (С., 1927). [3]

Защитилият в Женева докторат по естествени науки Минко Аджаров (1872-?) сътрудничи със статии и преводи на списание „Възраждане“. През 1909 г. библиотеката към издателството обнародва неговия превод на труда на Лев Толстой „Религия и нравственост“. В средата на 20-те години Минко Аджаров е редактор на списание „Наука и разум“, списвано в толстоистки дух, където намират отражение зараждащите се конфликти във вегетарианското движение и се отпечатват преводни статии, без да се посочи името на преводача. Реторичният стил, така обикнат от него, употребата на русизми и галицизми, дават основание да му се припишат тези преводи.

Братът на Минко Аджаров, лекарят общественик Лазар Аджаров (1886 – ?) през 1932-33 г. е в редакционната колегия на списание „Здрав живот“ – орган на Българския вегетариански съюз през периода. Той превежда „За живота“ на Лев Толстой през 1908 г. и я преиздава през 1919 г. Две преиздания претърпява преводът му на разказа „Много ли земя трябва на човека“ – 1910, 1920, 1924 г. Преводач е и на повестта „Три съдби“ на финския толстоист Эрнефелд през 1932 г.

От второто поколение толстоисти най-голям полиглот е професорът по антична история Янко Тодоров, специализирал в Мюнхен, Оксфорд и Кеймбридж. Той владее писмено и говоримо старогръцки, новогръцки, латински, руски, френски, немски, английски, италиански, испански, есперанто; факултативно изучава всички славянски езици, турски, арабски, иврит, китайски и японски език. За целите на толстоизма в България и укрепващото в този период вегетарианско движение Янко Тодоров превежда от руски език три книги на Лев Толстой (включително „Яснополянското училище. Част първа. Обща характеристика на училището“ – 1919), от английски – книгата на Хенри Джордж „Работническият въпрос“

(1920), а преводите на книгата на Карл Кант “Фитотерапия” (1921) и статията за училището на Рабиндранат Тагор в “Свободно възпитание” са направени от немски език. [3]

Павел Теохаров (1893-1971) е преводач на произведения на Толстой за деца и на книгата на Валентин Булгаков „Бог като съвършена основа на живота” (С., 1922). Комунарят от Урумкой, осъденият на затвор заради отказ от военна служба, членът на Управителния съвет на Българския вегетариански съюз Борис Гюдюлев превежда от руски, английски, сръбски, френски, есперанто. Той обнародва своя превод на Толстоевата книга „Пътят на живота” (1934), както и превода си от английски език на адаптацията на А.Доусън по едноименния разказ на руския писател „Дето има любов, там е и Бог” (С., 1935). Комунарят от село Ружинци Методи Христов превежда през 1934 г. разказите на толстоиста В. П. Мазурин. Столичната учителка Ана Цанова е известна в идейните среди като преводачка на трудове на Толстой, В.Булгаков, В.Чертков („Толстой и молитвата“).

Завършилият философия и педагогика Иван Коюмджиев (1900-1989) е собственик на издателство „Посредник“ и е известен в идейните кръгове като секретар на Българския вегетариански съюз. Освен трудове на Л.Толстой, сред които са статиите от сборника „Възпитание и образование” (1928), преведени от него, той обнародва свои преводи на избрани мисли на видни вегетарианци – „В защита на живота” (1924), книги на приятеля на Толстой Вл.Чертков („Тайният порок. Мисли за половите отношения. Част първа и втора”. С., 1926), на най-известния руски педагог толстоист Ив.Ив.Горбунов-Посадов – „Герои-рудокопачи” (1927), на големия индийски писател и философ Рабиндранат Тагор („Дом и свят” – 1927, „Моето училище” – 1927, „Национализъм” – 1926), на видния идеолог на свободното възпитание К.Вентцел – „Веригите на невидимото робство” (1919) и „Освобождението на детето” (1928). [2]

Таблица №2

Преводи на педагогически произведения на Лев Толстой

Заглавие	Година на превода	Преводач/и
Писмото на Л. Толстой до Санкт-Петербургския комитет на грамотността	1899	С. Ничев
Мисли по възпитанието и обучението	1903	Н.Стойков
По възпитанието	1907	Д. Юруков, Ат. Георгиев
Яснополянското училище. Ч.1. Характеристика на училището	1919	Я. Годоров
Педагогически статии. Т.7	1928	Т. Самодумов
Възпитание и образование	1928	И. Коюмджиев
За народното образование	1928	Т. Ненова
Педагогически статии	1928	И. Дуйчев

От издирените за целите на изследването преводни педагогически книги само две са дело на преводачи, които са извън орбитата на толстоизма. Това са марксистът Годор Самодумов и общоделецът Н.Стойков. Най-висок професионализъм проявява в превода си бъдещият академик, тогава студент, Иван Дуйчев и това не е случайно. Негов редактор е проф. Димитър Кацаров, който го напътства и подпомага. [3]

Преводи на произведения на руски толстоисти в България

Автор/ Заглавие	Година на превода	Преводач/и
В.Булгаков- „Християнска етика“	1917	А.Цанова
В. Булгаков – „Толстой-моралист“	1924	А.Цанова
В. Булгаков – „Бог като съвършена основа на живота“	1922	П. Теохаров
В. Чертков – „Толстой и молитвата“	1926	А. Цанова
В. Чертков – „Тайният порок“, част 1-2	1926	И. Коюмджиев, Т. Ненова
В. Чертков – „Кървава или мирна революция?“	1908	В. Стоянов, Хр. Досев
В. Чертков – „Животът е един“	1920	Ж. Патева
И. Горбунов-Посадов – „Лев Толстой и всемирната истина“	1926	И. Коюмджиев?
И. Горбунов- Посадов – „Долу Толстой!“	1927	И.Коюмджиев?
I. Gorbunov-Posadov – „Lev Tolstoj kaj universala vero“	1926	A. Grigotov

При преводите на руски толстоисти се забелязва същата тенденция:

- техни трудове се превеждат и обнародват от преводачи, свързани с идеологията на толстоизма и вегетарианството като начин на живот: Христо Досев, Иван Коюмджиев, Жени Патева, Ана Цанова, Павел Теохаров;

- освен на български, трудовете и статиите им се превеждат на есперанто – език, припознат от толстоисти и вегетарианци като международен език на тяхната общност;

- част от преводачите са педагози и по образование, и по призвание – Иван Коюмджиев, Жени Патева, Ана Цанова; други са автори на собствени религиозно-философски трудове и идеите им са съзвучни с тези на духовния им учител – Христо Досев. [3]

Извършените проучвания налагат следните **изводи**:

В първите десетилетия на ХХ век религиозно-философските съчинения на Лев Толстой имат широка преводна рецепция в България и това се дължи предимно на преводачи, които ги споделят и прилагат в обществената си практика. Сред тях могат да се открият имената на Стефан Андрейчин, Георги Шопов, Добри Юруков и редица други.

Педагогическите съчинения на руския писател, макар и по-малко на брой, имат по-широко разпространение, тъй като идеите на свободното възпитание вълнуват българското учителство. Част от българските толстоисти, които са педагози и представители на университетските среди, се ангажират с техните преводи и популяризирането на методическите възгледи на Толстой. Същият уважителен и грижливо отношение към философско-педагогическото наследство се проявява и по отношение на преводите на трудове на руски толстоисти

Литература:

1. Шопов, Г., 2000. Георги Стоилов Шопов.1880-1932-2000. Биобиблиография. Панагюрище.
2. Лев Н. Толстой, 1979. Биобиблиография. С., НБКМ.
3. Терзиева, М., 2005. Толстоизмът в българската педагогическа теория и практика. Дисертационен труд за присъждане на научната степен „Доктор на педагогическите науки“.